

Veerkracht in superdiversiteit

Opgroeien in een migratiecontext

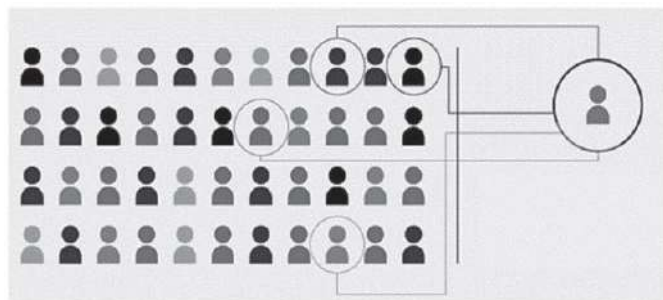
Itsen GONZALEZ & Katrien LAUWEREYS

In een wereld waar verandering alomtegenwoordig is, wordt ons gevraagd om veerkrachtig te zijn. We moeten meedeinen met datgene wat constant in beweging is. Maar wat betekent de term veerkracht in een superdiverse context? Jongeren en gezinnen met een migratieverhaal lijken soms andere bronnen van veerkracht te moeten aanboren en hulpverlening wordt door het divers sensitief perspectief uitgedaagd om nieuwe definities te hanteren. Sommige basisvoorwaarden zijn immers niet meer vanzelfsprekend voor families waar de ervaring van verlies het verhaal is van opeenvolgende generaties.

OTA² heeft de opdracht om hulpverleners binnen de jeugdhulp te ondersteunen wanneer ze werken met jongeren met een migratieachtergrond. Wanneer hulpverleners vragen hebben over de mogelijke interculturele, levensbeschouwelijke of migratiegebonden invloeden op een situatie, stappen we mee in het hulpverleningstraject en bewegen we ons tussen de twee partijen om de verschillende betekenissen zichtbaar te maken. In wat volgt, willen we op basis van onze ervaringen stilstaan bij een aantal elementen die wij beschouwen als belangrijke voorwaarden om veerkracht bij jongeren en hun context mogelijk te maken.

Situering

Superdiversiteit is ondertussen een veelgebruikte term om naar de huidige samenleving te verwijzen. Wanneer we de cijfers van onze hoofdstad erbij nemen, zien we dat daar maar liefst 183 verschillende nationaliteiten met elkaar samenleven. Daardoor is Brussel, na Dubai, de meest diverse stad ter wereld (De Standaard, 2019). Deze etnische diversiteit is op haar beurt divers omdat het ook het verschil in migratiegeneratie, taal, beleving van religie, sociaal-economische status,... herbergt (cfr. kruispuntdenken). Superdiversiteit leert ons o.a. dat er vele manieren zijn om naar de wereld te kijken, dat er andere betekenissen zijn voor dezelfde woorden, dat niets eenduidig is. Deze context houdt ons immers een spiegel voor, waardoor we onze eigen identiteit in vraag gaan stellen. Wie ben ik wel/niet, in hoeverre kan ik mezelf wel/ niet met de ander identificeren? (zie afbeelding). Binnen zo'n realiteit is het nodig om

Bron: Infographic OTA Vlaams-Brabant & Brussel vzw, 2017

de definitie van veerkracht onder de loep te nemen en te verruimen. Veerkracht is geen individuele verdienste of eigenschap van een persoon, maar moet gezien worden in een ruimer geheel: in relatie tot de omgeving en in relatie tot de maatschappij. Daarbij kan die bredere context dienen als een brug, een hefboom tot veerkracht voor het individu.

In de publicatie 'Veerkracht in beweging' (Groeninck, Meurs, Geldof, Wiewauters, Van Acker, De Boe, Emmery, 2019), waarin onderzocht wordt welke dynamieken vluchtelingengezinnen kunnen versterken, maakte men de oefening hoe men veerkrachtig handelen kan invullen vanuit een divers- sensitief perspectief². Dit is nodig omdat de definitie van veerkracht grotendeels wordt ingevuld vanuit een vanzelfsprekendheid waar diversiteit amper aan bod komt. We sluiten ons aan bij de definitie die in het bovengenoemde boek wordt gehanteerd: veerkracht wordt daarin omschreven als 'het opkomen voor en het krijgen van de mogelijkheid om in beweging te komen en kracht te belichamen'. Dit wordt gezien als een proces, als een dynamisch gegeven.

Opgroeien in superdiversiteit

Opgroeien in een migratiecontext veronderstelt een extra taak: de jongere moet een identiteit ontwikkelen tussen de 'betekeniswereld' van het gezin enerzijds en van de maatschappij anderzijds. Dit is een natuurlijk proces, maar vraagt veel van een persoon. Met betrekking tot sommige thema's is het ook een uitdaging omdat de betekenissen tegenover elkaar lijken te staan. Hierdoor worden tegenstrijdigheden zichtbaar, niet alles kan altijd worden versmolten tot één wereld. Er zijn tal van voorbeelden over hoe jongeren binnen twee of meerdere contexten moeten kunnen schipperen. Denk aan het uiten van respect wanneer je wordt aangesproken op je gedrag. Daarbij zal bijvoorbeeld de leerkracht veronderstellen dat je hem in de ogen kijkt en argumenteert waarom je bepaald gedrag stelde, terwijl jouw ouder net het omgekeerde verwacht. Het is dan ook begrijpelijk dat jongeren soms verloren lopen tussen die betekenissen. Dit daagt de hulpverlening uit: kunnen we in deze extra ontwikkelingstaak van de jongere de (veer)kracht zien die ze daardoor kunnen ontwikkelen of beoordelen we het enkel vanuit de worsteling die het met zich meebrengt?

Bron: Infographic OTA Vlaams-Brabant & Brussel vzw, 2017

We illustreren het bovenstaande graag met het verhaal van Denzel, een jongen van 15 jaar die een jaar geleden vanuit Nigeria via gezinshereniging naar België verhuisde. Zijn ouders zijn gescheiden toen hij 4 jaar was. Vader besloot om naar België te migreren terwijl moeder en Denzel in het land van herkomst bleven. Vader bouwde zijn leven hier op en hertrouwde, hij kreeg twee kinderen binnen deze relatie. Na zijn aankomst in België, start Denzel in een OKAN-klas. Denzel doet het goed op school en hij leert razendsnel de taal. De leerkracht merkt echter wel op dat het op emotioneel vlak niet zo goed met hem gaat. Naarmate het schooljaar vordert lijkt hij steeds minder goed in zijn vel te zitten. Wanneer ze met hem in gesprek gaan horen ze dat het thuis helemaal niet goed loopt en hij graag weg wil. Vader is naar zijn aanvoelen naar hem toe zeer autoritair terwijl hij zich helemaal anders zou gedragen met zijn (stief)broers. Daarbij verwacht hij dat Denzel allerlei taken opneemt in het huishouden, alsook de zorg voor de andere kinderen in het gezin. De jongen mist zijn moeder en thuisland heel erg maar heeft het gevoel dat hij met deze rouwervaring niet bij zijn vader terecht kan. Vader heeft hem al meermaals gezegd dat hij dankbaar moet zijn voor de nieuwe kansen die hij kreeg door naar België te komen. Wanneer Denzel dit vertelt aan de leerkrachten en hulpverleners, krijgt hij bezorgde blikken terug. Zijn beschrijving van zijn thuiscontext, staat ver van hun 'blik' op opvoeding en de vaderrol. Op die manier krijgt de jongere een bevestiging van wat hij al observeerde bij andere jongeren en leerde uit gesprekken. Binnen zijn nieuwe context heeft hij een nieuwe definitie gekregen van wat een goede ouder is en dit botst met de ervaring die hij heeft met zijn vader. Hij interpreteert de situatie nu als het bewijs dat zijn vader hem niet graag ziet.

We gaan een traject aan met Denzel waarin we samen op zoek gaan naar betekenisgeving. We kijken met hem naar mogelijke verklaringen voor het gedrag van zijn vader. Kent hij mannen in zijn familie die op dezelfde manier vader zijn? Wat zou migratie en het achterlaten van zijn vaderland zoveel jaren geleden, betekend hebben voor vader zelf? Kan Denzel nog een vorm van zorg herkennen in het gedrag van vader en zo niet, wie kan hem daarbij helpen? Wat is de visie van zijn mama hierop? Wat doet het met Denzel om plots samen te leven met een vaderfiguur terwijl hij in zijn land van herkomst de rol van man des huizes op zich nam? Deze vragen en voldoende

informatie over wat migratie met een mens doet, hebben Denzel de kracht gegeven om de relatie met zijn vader aan te gaan en een nieuwe identiteit te construeren in zijn 'nieuwe' leefwereld, nl. één met meerdere betekenissen. Hij begrijpt beter wat hem overkomt en heeft manieren gevonden om met de onduidelijkheden om te gaan door betekenissen te bevragen.

Het lukte hem steeds beter om zich tussen en in de twee contexten te bewegen en hij had het gevoel dat hij stap voor stap zijn plaats aan het vinden was in zijn gezin, zijn school en in België. Dit proces echter vraagt veel energie van een jongere waarbij er niet altijd voldoende begrip is vanuit de beide contexten omdat men zich niet altijd bewust is van die dagelijkse oefening. Daardoor komt het soms tot een breuklijn met de ene of de andere context, en dus ook binnenin de jongere zelf. Deze breuk zagen we meermaals bij Denzel maar hij kon er zich steeds met succes doorheen slaan omdat hij onder andere veel steun vond bij de school en hulpverlening.

Een jongere die opgroeit in een migratiecontext zal een identiteit construeren tussen deze verschillende betekeniswerelden aan de hand van meerdere deelidentiteiten. Deze verschillen zullen na verloop van tijd inherent deel uitmaken van wie de jongere uiteindelijk is, van zijn meervoudige identiteit. Het is een proces van vallen en opstaan, van uitersten soms ook.

In de publicatie 'Geboren en getogen' (Day, Badou, 2019) wordt de 'sense of belonging' als een belangrijk element gezien in de identiteitsontwikkeling. Het gaat daarbij om een wederzijds proces: de jongere moet deel willen uitmaken van de groep of context, maar de context moet ook de boodschap geven dat er de wens of de vanzelfsprekendheid is dat de jongere hier deel van is. In geval van migratie, moet die verbinding ook gemaakt (of hersteld) worden met diegene of datgene wat van betekenis was vóór de migratie. We illustreren dit opnieuw a.d.h.v. de casus van Denzel.

Na een succesvol traject in de OKAN klas start Denzel in het reguliere onderwijs. Daar komt al snel weer een oude bezorgdheid naar boven: de jongen lijkt zeer afwezig en rusteloos. Er wordt opnieuw een gesprek aangegaan met de jongen en aangezien hij reeds een succesvolle ervaring had met het CLB, heeft hij voldoende vertrouwen om snel moeilijke thema's op tafel te leggen. De jongen geeft aan dat hij zo snel mogelijk aan het werk wil zodat hij zijn moeder in het land van herkomst kan helpen. Hij vertelt hoe moeilijk zijn mama het heeft en hij voelt zich schuldig dat hij haar niet meer kan helpen. Het CLB probeert de jongen op andere gedachten te brengen omdat hij veel capaciteiten heeft en het jammer zou zijn dat hij te vroeg uit het onderwijs zou stromen.

Uit zijn verhaal blijkt dat de jongen zich verantwoordelijk voelt voor zijn moeder en dat hij zich hierin weinig ondersteund en geïsoleerd voelt. Hij is boos op zijn papa die hem zegt dat hij dankbaar moet zijn dat hij hem kon laten overkomen. Zelfs zijn moeder kan het, naar zijn zeggen, allemaal niet begrijpen waardoor hij minder en minder contact met haar zoekt. We kiezen om het gesprek in te zetten op de beeldvorming rond moeder, om het beeld van een sterke vrouw terug naar voren te schuiven en Denzel zo te stimuleren om opnieuw het gesprek aan te gaan met haar. Daarbij geven we hem de opdracht om haar te bevragen over hoe zij naar zijn toekomst kijkt. We geven hem daarbij ook voldoende metaforen mee om het

gesprek aan te gaan. Bijvoorbeeld dat moeder waarschijnlijk van hem verwacht dat hij zijn 'rugzak vol zorgen' bij de schoolpoort achterlaat zodat hij zich tijdens de lesuren kan concentreren op de leerstof. Tijdens zijn gesprek met moeder, pikt zij dit beeld op en voegt er nog iets aan toe: sommige zorgen hoeven niet in zijn rugzak maar moet hij aan mama teruggeven zodat zij deze kan dragen. Als moeder wil ze het beste voor haar zoon en wil ze niet dat hij het gevoel heeft dat hij er alleen voor staat. Ze geeft hem daarbij ook mee dat ze weet dat hij een goede zoon is en dat ze wil dat hij zich nu inzet zodat hij een mooie toekomst kan uitbouwen in België. Hiermee geeft ze hem ook de toestemming om zich volledig te verbinden met de samenleving.

Door de moeder opnieuw in beeld te brengen, met haar kracht en zorg voor haar zoon, kan ze terug een plaats krijgen in het leven van Denzel. Dit heeft ervoor gezorgd dat hij zijn moeder opnieuw een actievere rol gaf in zijn migratieverhaal en ook kracht haalde uit haar toekomstperspectief voor hem. Deze ervaring wordt in de transculturele methodiek van Kitlyn Tjin A Dije 'beschermjassen' genoemd (2010). Migratie zet iemand in zijn blootje. Door op zoek te gaan naar betekenissen uit het verleden (personen, geuren, gewoonten, ...) kunnen deze een 'omhulling' betekenen en bijdragen tot de veerkracht. Vaak genoeg vergeten zowel de gezinnen als de hulpverleners wat er vóór de migratie was, alsof het leven pas begon na de migratie.

Uitsluiting als intergenerationale wonde

Bron: Infographic OTA Vlaams-Brabant & Brussel vzw, 2017

De vader van Denzel heeft nooit een job gevonden die aansloot bij zijn hogere studies, hij werkt sinds enkele jaren in een restaurant waar hij vele shifts draait. Deze ervaring ligt aan de basis van zijn boodschap aan zijn zoon: omwille van je huidskleur zal je in dit land tweemaal harder moeten werken, het is dan ook belangrijk dat je jezelf 'wit' kan gedragen. De vader is van mening dat wanneer je geconfronteerd wordt met racisme en uitsluiting, je altijd met een open houding in gesprek moet gaan met groot respect en grote glimlach. Denzel kan in deze visie geen ondersteuning vinden voor zijn ervaringen met racisme. Hij voelt zich niet begrepen of ondersteund door zijn vader. Hij is kwaad omdat er zonder zijn akkoord werd besloten dat hij naar België zou migreren voor een betere toekomst, terwijl hij ervaart dat hij geen plaats krijgt omwille van zijn huidskleur, net als zijn vader wiens diploma's niet gevalideerd werden. Dit maakt de reden van migratie soms tot een leugen.

Het vinden van veerkrachtige antwoorden op uitsluiting is ook een wisselwerking tussen generaties. De ervaringen van discriminatie en racisme van ouders en hun kinderen kunnen sterk verschillend zijn waardoor ook hun coping-strategieën niet dezelfde zijn. In het

geval van Denzel zien we dat vader kracht haalt uit sterke overtuigingen van dankbaarheid en hoop, terwijl Denzel hier geen genoeg mee kan nemen. Hij eist het recht op om een volwaardige plek te krijgen in deze samenleving. Dit sluit aan bij de bevindingen in de doctoraatsstudie 'We voelen ons thuis, maar we voelen ons niet welkom' van Floor Verhaeghe (2019). Daarin wordt aangetoond dat er verschillen zijn in de mate waarin generaties zich geraakt voelen door discriminatie. De eerste generatie geeft aan hier weinig hinder van te ondervinden, terwijl de tweede generatie aangeeft zich niet meer te willen schikken naar de positie die ze krijgen toebedeeld. Ze willen in alle domeinen van de samenleving kunnen ervaren dat ze er integraal deel van uitmaken. De derde generatie op haar beurt, wil niet alleen getolereerd worden, maar ook gewaardeerd omwille van wie ze zijn en omwille van hun diverse achtergronden. Ze willen erkend worden voor hun bijdrage aan een superdiverse samenleving.

Opgroeien in een migratiecontext verhoudt zich steeds tot de processen die de generaties ervoor hebben doorlopen. De invloed van migratie, met het daarbij horende toekomstperspectief, loopt door in de volgende generaties. De identiteitsconstructie van de ene generatie is een deel van de puzzel die de volgende generatie moet leggen. Een belangrijke factor daarbij is de ervaring van het 'behoren tot' en een gewaardeerd lid te zijn van de samenleving. Op die manier worden de daaraan ontleende deelidentiteiten ook van betekenis. Veerkracht verhoudt zich zo tot de maatschappelijke context: de mate waarin iemand zich kan en mag verbinden met de samenleving zal zijn/haar veerkrachtige antwoorden mee vorm geven. Zoals Denzel ons leert is verbinding met elkaar, in het verleden het heden en de toekomst, daarin van een niet te onderschatten belang.

Itsen GONZALEZ en Katrien LAUWEREYS

OTA Vlaams-Brabant & Brussel vzw
Vooruitgangstraat 333/8, 1030 Brussel
www.ota-vlaamsbrabant-brussel.be

BIBLIOGRAFIE

- Groeninck, M., Meurs, P., Geldof, D., Wiewauters, C., Van Acker, K., De Boe, W., Emmerly, K. (2019). Veerkracht in beweging. Dynamieken van vluchtelinggezinnen versterken. Antwerpen, Garant.
- Day, M., Badou, M. (2019). Geboren en getogen. Onderzoek naar de identiteitsbeleving en gevoelens van binding van jongeren met een migratieachtergrond. Kennisplatform Integratie en samenleving. <https://www.kis.nl/sites/default/files/geboren-en-getogen.pdf>
- Tjin A Dije, K., Zwaan, I., (2010). Beschermjassen, transculturele hulp aan families. Assen, Van Gorcum.
- Verhaeghe, F. (2019) 'We feel at home, but we do not feel welcome': Integration processes in a multi- and intergenerational perspective. Gent, UGent.
- Wiewauters, C., Van Acker, K. en Groeninck, M., (H)erkennen en bevorderen van veerkracht bij vluchtelinggezinnen. Handvatten voor de praktijk van onderwijs en welzijnswerk. *Welwijs*, 2020, 2, 18-22.
- De Standaard, 6 maart 2019, 'Brussel is de meest diverse stad ter wereld, na Dubai'.

NOTEN

1. Voor meer informatie: www.ota-vlaamsbrabant-brussel.be
2. Zie ook: Wiewauters, C., Van Acker, K. en Groeninck, M., (H)erkennen en bevorderen van veerkracht bij vluchtelinggezinnen. Handvatten voor de praktijk van onderwijs en welzijnswerk. *Welwijs*, 2020, 2, 18-22.